

Lorestan University

Strategic Foresight in the Tourism Industry with an Interdisciplinary Approach

Amirali Akhavi

M.A. in Tourism Management (Tourism Development Planning) Faculty of Tourism, University of Science and Culture, Tehran, Iran. Email: amiraliakhavi4@gmail.com

---

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 26 September 2025
Received in revised form 26
November 2025
Accepted 05 January 2026
Available online 15 January
2026

Keywords:

Strategic Foresight,
Sustainable Tourism,
Interdisciplinary,
Technology and Innovation,
Scenario Planning

ABSTRACT

Objective: This study aims to develop an interdisciplinary and foresight-oriented framework for analyzing the future of the tourism industry with an emphasis on sustainable development.

Method: The present study employed a qualitative approach utilizing grounded theory to analyze 20 semi-structured interviews conducted with experts in the fields of tourism, sustainable development, and technology. In accordance with the grounded theory methodology, the data analysis process systematically involved open, axial, and selective coding. The management and analysis of qualitative data were performed using MAXQDA software.

Results: The findings indicate that the future of the tourism industry is shaped by three key axes: "Technology and Innovation," "Sustainability and Resilience," and "Culture and Management." Factors characterized by high uncertainty such as tourist behavior, economic resilience, and environmental impacts are identified as critical future junctures, underscoring the necessity of strategic scenario planning to navigate plausible futures.

Conclusions: The proposed conceptual model enables policymakers and planners to design flexible, resilient, and sustainable strategies. This framework can contribute to the advancement of sustainable and smart tourism development in Iran and other developing countries.

Cite this article: Akhavi, A. (2026). Strategic Foresight in the Tourism Industry with an Interdisciplinary Approach. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 4 (Special Issue), 1-14. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2085631.1667>

© Author retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2085631.1667>

Introduction

The tourism industry, as a dynamic economic sector, is confronted with rapid technological transformations, climate change, and global crises, which have challenged traditional planning approaches. These conditions underscore the necessity of adopting a strategic foresight approach to identify trends, key drivers, and uncertainties, and to design alternative scenarios. Achieving sustainable development in tourism also necessitates an interdisciplinary perspective that considers its various dimensions. Nevertheless, existing research often tends to be unidimensional or lacks an integrated framework that connects foresight with sustainability. This gap is particularly evident in developing countries. Therefore, the present study, employing a qualitative and interdisciplinary approach, seeks to provide a comprehensive framework for analyzing the future of the tourism industry with an emphasis on sustainable development and to outline strategic pathways toward achieving sustainable and resilient tourism.

Method

The present study employed a qualitative approach utilizing grounded theory to analyze 20 semi-structured interviews conducted with experts in the fields of tourism, sustainable development, and technology. In accordance with the grounded theory methodology, the data analysis process systematically involved open, axial, and selective coding. The management and analysis of qualitative data were performed using MAXQDA software.

Results

The findings indicate that the future of the tourism industry is shaped by three key axes: "Technology and Innovation," "Sustainability and Resilience," and "Culture and Management." Factors characterized by high uncertainty such as tourist behavior, economic resilience, and environmental impacts are identified as critical future junctures, underscoring the necessity of strategic scenario planning to navigate plausible futures.

Conclusions

The findings revealed that the future of the tourism industry is shaped by three key and interconnected axes: "Technology and Innovation," "Sustainability and Resilience," and "Culture and Management." Emerging technologies, such as artificial intelligence, are transforming the tourist experience and enhancing managerial efficiency. Concurrently, environmental and economic pressures necessitate a transition toward sustainable tourism. Factors characterized by high uncertainty including tourist behavior and economic resilience represent critical junctures for the industry's future, rendering strategic scenario planning indispensable for navigating plausible futures. Accordingly, a three-layered conceptual model encompassing "Key Factors and Uncertainties," "Scenario Analysis," and "Decision-Making and Strategies" was developed. This model facilitates the integration of strategic foresight with an interdisciplinary approach. The proposed framework can serve as a practical foundation for formulating flexible, resilient, and

sustainable policies in tourism management within Iran and other developing countries .Future research directions include quantitative testing of this model at regional and national scales, conducting scenario-based studies in diverse destinations, investigating the role of artificial intelligence in enhancing tourism resilience, undertaking comparative studies with successful countries, and employing participatory approaches that incorporate stakeholder perspectives.

Author Contributions

The author contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

Thanks and appreciation have not been expressed.

Ethical Considerations

The author strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The author declare no conflict of interest.

آینده‌نگاری راهبردی صنعت گردشگری با رویکرد میان‌رشته‌ای

امیرعلی اخوی

کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی (برنامه‌ریزی توسعه)، دانشکده گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران. رایانامه: amiraliakhavi4@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: این مطالعه با هدف ارائه چارچوبی میان‌رشته‌ای و آینده‌نگارانه برای تحلیل آینده صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار انجام شد.
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۴ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۲۵	روش پژوهش: پژوهش حاضر از روش کیفی و نظریه داده‌بنیاد برای تحلیل ۲۰ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با کارشناسان حوزه گردشگری، توسعه پایدار و فناوری بهره برد. در فرآیند تحلیل داده‌ها، مطابق با رویکرد نظریه داده‌بنیاد، مراحل کدگذاری باز، محوری و انتخابی به‌صورت نظام‌مند انجام شد و مدیریت و تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA صورت گرفت.
کلیدواژه‌ها: آینده‌نگاری استراتژیک، گردشگری پایدار، میان‌رشته‌ای، فناوری و نوآوری، برنامه‌ریزی سناریو	یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهند که آینده صنعت گردشگری تحت تأثیر سه محور کلیدی «فناوری و نوآوری»، «پایداری و تاب‌آوری» و «فرهنگ و مدیریت» قرار دارد. عوامل با عدم قطعیت بالا، مانند رفتار گردشگر، تاب‌آوری اقتصادی و اثرات زیست‌محیطی، نقاط بحرانی آینده محسوب می‌شوند و سناریونویسی راهبردی برای مواجهه با آینده‌های محتمل ضروری است.
	نتیجه‌گیری: مدل مفهومی ارائه شده، امکان طراحی سیاست‌های منعطف، تاب‌آور و پایدار را برای تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان فراهم می‌کند. این چارچوب می‌تواند به توسعه گردشگری پایدار و هوشمند در ایران و سایر کشورهای در حال توسعه کمک نماید.

استناد: اخوی، امیرعلی. (۱۴۰۴). آینده‌نگاری راهبردی صنعت گردشگری با رویکرد میان‌رشته‌ای. *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (ویژه نامه)

۴، ۱۴-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2026.2085631.1667>

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2085631.1667>

© نویسنده.

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

صنعت گردشگری به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین و پویاترین بخش‌های اقتصادی جهان، نقش مهمی در اشتغال‌زایی، رشد اقتصادی، تعاملات فرهنگی و توسعه منطقه‌ای ایفا می‌کند. با این حال، این صنعت در دهه‌های اخیر در معرض تحولات شتابان فناورانه، تغییرات اقلیمی، نوسانات اقتصادی و بحران‌های جهانی قرار گرفته است. این شرایط پویا و غیرقابل پیش‌بینی، ضرورت بازنگری در الگوهای سنتی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری را آشکار ساخته و نیاز به رویکردهایی آینده‌محور، منعطف و نظام‌مند را برجسته کرده است. در این میان، آینده‌نگاری راهبردی به‌عنوان یکی از رویکردهای نوین در مطالعات توسعه، امکان شناسایی روندهای کلان، پیش‌بینی‌های کلیدی و عدم قطعیت‌های بحرانی را فراهم می‌سازد و از طریق طراحی سناریوهای بدیل، به تصمیم‌گیران کمک می‌کند تا برای آینده‌های محتمل آماده شوند. از سوی دیگر، تحقق توسعه پایدار در صنعت گردشگری مستلزم در نظر گرفتن هم‌زمان ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و نهادی است؛ امری که تنها از طریق نگاهی میان‌رشته‌ای امکان‌پذیر خواهد بود. با این وجود، بخش قابل توجهی از پژوهش‌های موجود یا به تحلیل‌های تک‌بعدی بسنده کرده‌اند یا فاقد چارچوبی جامع برای پیوند آینده‌نگاری با اصول توسعه پایدار هستند. بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که هنوز مدل‌های بومی و یکپارچه‌ای که بتوانند آینده صنعت گردشگری را با تأکید بر پایداری ترسیم کنند، به‌طور کافی توسعه نیافته‌اند. این شکاف پژوهشی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، که هم‌زمان با چالش‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و نهادی مواجه‌اند، نمود بیشتری دارد. همچنین، اتکای بیش از حد به روش‌های کمی و پیش‌بینی‌های خطی، موجب نادیده گرفتن پیچیدگی‌ها و تعاملات چندسطحی این صنعت شده است.

از این رو، پژوهش حاضر می‌کوشد با بهره‌گیری از رویکرد کیفی و میان‌رشته‌ای و تکیه بر روش‌های آینده‌نگاری راهبردی، چارچوبی جامع برای تحلیل آینده صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار ارائه دهد. این مطالعه با تحلیل نظام‌مند داده‌ها، تلاش می‌کند تا ضمن شناسایی عوامل اثرگذار بر آینده این صنعت، مسیرهای راهبردی برای دستیابی به گردشگری پایدار و تاب‌آور را ترسیم کند.

مبانی نظری

صنعت گردشگری در دهه اخیر با تغییرات بنیادین در ساختارهای فناورانه و رویکردهای زیست‌محیطی مواجه شده است. مرور نظام‌مند ادبیات پژوهشی نشان می‌دهد که هوش مصنوعی اکنون فراتر از یک ابزار جانبی، به عنوان محرک اصلی در بازآفرینی مدل‌های کسب‌وکار و تجربیات گردشگری عمل می‌کند. پژوهش‌های اخیر تأکید دارند که هوش مصنوعی در حال دگرگون‌سازی کسب‌وکارهای گردشگری است و این فناوری‌ها نقشی حیاتی در بازتعریف تعاملات و ارتقای کارایی عملیاتی ایفا می‌کنند (لوپز-نارانجو و همکاران^۱، ۲۰۲۵). این تحول فناورانه به‌طور مستقیم بر تجربه گردشگر تأثیر گذاشته است؛ به طوری که فناوری‌های توانمندساز هوش مصنوعی، الگوهای سنتی سفر را تغییر داده و دستورکارهای پژوهشی جدیدی را برای درک عمیق‌تر رفتار مسافران ایجاد کرده‌اند (چاتورودی و همکاران^۲، ۲۰۲۴). در همین راستا، استفاده از مدل‌های یادگیری عمیق کامپیوتری برای تحلیل کلان‌داده‌های بصری (مانند عکس‌های گردشگران) در مقاصد پربازدید نظیر پکن، امکان کشف رفتارهای پنهان و ادراکات گردشگران را با دقتی بی‌سابقه فراهم آورده است (ژانگ و همکاران^۳، ۲۰۱۹). علاوه بر این، سیستم‌های هوشمند اکنون به عنوان زیرساختی ضروری برای توسعه گردشگری مدرن شناخته می‌شوند (گونزالس-آرگوته^۴، ۲۰۲۵) و مرورهای سیستماتیک نشان می‌دهند که ظهور هوش مصنوعی در این صنعت، روندی رو به رشد و غیرقابل اجتناب است (اردوس و همکاران^۵، ۲۰۲۵). در کنار پیشرفت‌های فناورانه، مفهوم پایداری نیز در ادبیات گردشگری تکامل یافته است. بررسی روند پژوهش‌های چهار دهه اخیر نشان

1. López-Naranjo et al.
2. Chaturvedi et al.
3. Zhang et al.
4. González-Argote
5. Erdős et al.

می‌دهد که تمرکز از گردشگری صرف، به سمت همسوسازی با اهداف توسعه پایدار تغییر مسیر داده است (اگروال و همکاران، ۲۰۲۴). پژوهشگران اکنون به دنبال نقطه تلاقی میان فناوری و پایداری هستند؛ جایی که هوش مصنوعی می‌تواند به عنوان ابزاری برای تحقق "گردشگری احیاکننده" و توسعه مقاصد سبز عمل کند (خان و همکاران، ۲۰۲۴). این همگرایی در مدل‌های پیش‌بینی نیز مشهود است؛ به طوری که استفاده از مدل‌های پیش‌بینی مبتنی بر ابر و هوش مصنوعی برای مدیریت مقاصد هوشمند و ارتقای پایداری پیشنهاد شده است (شارما و پاندی، ۲۰۲۵). همچنین، ادغام سیستم‌های هوش تجاری با حسابداری مدیریت زیست‌محیطی، رویکردی نوین برای پایش دقیق عملکرد پایداری در بنگاه‌های گردشگری محسوب می‌شود (ساریجیانیدیس و همکاران، ۲۰۲۴). مرور ادبیات تکاملی گردشگری پایدار نیز تأیید می‌کند که آینده این صنعت در گرو درک عمیق تعاملات پیچیده میان سیستم‌های تصمیم‌گیر و الزامات زیست‌محیطی است (گای و همکاران، ۲۰۲۶). تحول در موضوعات پژوهشی، نیازمند تحول در روش‌شناسی تحقیق نیز بوده است. برای تحلیل داده‌های کیفی پیچیده در مطالعات گردشگری، استفاده از نرم‌افزارهای تحلیل داده‌های کیفی گسترش یافته است. ابزارهایی مانند و به پژوهشگران کمک می‌کنند تا پروژهای نظریه داده‌بنیاد و تحلیل‌های تماتیک را با شفافیت و انسجام بیشتری انجام دهند (ملادو و همکاران، ۲۰۲۰؛ نایدبالسکی و اسلزاک، ۲۰۱۷). مطالعات نشان می‌دهند که این ابزارهای نرم‌افزاری، تاریخچه و فرآیند تحلیل را مستند کرده و اعتبار یافته‌های کیفی را افزایش می‌دهند (ریس و همکاران، ۲۰۱۶؛ گیلبرت و همکاران، ۲۰۱۴). علاوه بر روش‌های تحلیل وضعیت موجود، روش‌های آینده‌پژوهی و پیش‌بینی تقاضا نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده‌اند. تکنیک دلفی به عنوان یک روش کیفی معتبر، برای پیش‌بینی ریسک‌ها در صنعت گردشگری (کانلیف، ۲۰۰۲) و ترسیم چشم‌انداز توسعه گردشگری شهری در مناطقی مانند ماراکائیبو به کار گرفته شده است (کاماکارو سیرا و همکاران، ۲۰۱۴). همچنین، ترکیب روش‌های سنتی با رویکردهای نوین مانند الگوریتم‌های ژنتیک برای پیش‌بینی دقیق‌تر تقاضای گردشگری، نشان‌دهنده حرکت به سمت روش‌شناسی‌های ترکیبی و پیشرفته در این حوزه است (آل جاسم، ۲۰۲۳).

پیشینه پژوهش

برای انجام این پژوهش، از مطالعات پیشین استفاده شده است تا پیشران‌های کلیدی، روندهای اثرگذار و روش‌های آینده‌نگاری موفق در صنعت گردشگری ایران و سایر شهرها شناسایی شود و پژوهش حاضر بتواند چارچوبی علمی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر توسعه پایدار برای تحلیل آینده گردشگری ارائه دهد. صنعت گردشگری در ایران با وجود ظرفیت‌های بالقوه، به دلیل محدودیت‌های زیرساختی، موانع قانونی و تحریم‌های بین‌المللی، در جذب گردشگران خارجی نسبت به کشورهای رقیب عقب است. با این حال، رشد سریع فناوری اطلاعات و افزایش کاربردهای دیجیتال در حوزه گردشگری، به‌عنوان یکی از روندهای کلیدی توسعه و فرصت‌های راهبردی برای آینده این صنعت مطرح شده است (بطحی نصیری و همکاران، ۲۰۲۳). تحقیقات پیشین نشان می‌دهند که شناسایی پیشران‌های کلیدی و تحلیل آن‌ها از طریق روش‌های آینده‌نگاری، چارچوبی علمی و نظام‌مند برای برنامه‌ریزی و مدیریت صنعت گردشگری فراهم می‌کند. به عنوان نمونه، در پژوهشی در مشکین‌شهر، با استفاده از روش دلفی و تحلیل اثرات متقابل، ۱۴ عامل کلیدی به عنوان پیشران توسعه گردشگری شناسایی شد که شامل طراحی مناسب فضا، بازسازی آثار گردشگری، جاذبه‌های انسان‌ساخت و منابع آبی بود؛ این عوامل می‌توانند توسعه پایدار گردشگری را تسهیل کنند (محمودی و همکاران، ۱۴۰۳). در حوزه گردشگری پایدار، مفاهیم آینده‌نگاری راهبردی و اقتصاد مقاومتی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. نعیمی مجد و نعیمی مجد (۱۳۹۸) نشان دادند که اقتصاد مقاومتی اثر مثبت و مستقیمی بر آینده‌نگاری گردشگری و تحقق توسعه پایدار دارد و می‌تواند

1. Agarwal et al
2. Khan et al
3. Sharma & Pandey
4. Gai et al
5. Mellado et al., 2020 & Niedbalski & Ślęzak, 2017
6. Reis et al., 2016 & Gilbert et al., 2014
7. Canliffe
8. Camacaro Sierra et al
9. Al-Jassim et al

به‌عنوان ابزاری برای مقابله با چالش‌های اقتصادی و فرهنگی عمل کند. مطالعه‌ای در شهر یاسوج با رویکرد آینده‌نگاری و سناریونویسی نشان داد که از میان ۳۷ عامل کلیدی، ۸ پیشران حیاتی شامل شرایط آب و هوایی، طرح جامع گردشگری، تأسیسات زیربنایی، رسانه‌ها، خدمات رفاهی، آداب و رسوم، بخش خصوصی و امنیت شناسایی شدند؛ این پیشران‌ها برای تدوین ۸۰ سناریوی راهبردی آینده گردشگری شهر یاسوج مورد استفاده قرار گرفتند (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶). در کلانشهر رشت نیز، با رویکرد آینده‌نگاری، ۳۴ عامل اولیه شناسایی شد و سپس با استفاده از روش دلفی و تحلیل اثرات متقابل، پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری تعیین گردید. نتایج نشان داد که توسعه روابط با همسایگان، حیات جانوری و وجود مراکز خرید به ترتیب مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری این شهر هستند (جوان و همکاران، ۱۴۰۰). پس از بحران کرونا، اهمیت تحلیل روندهای اثرگذار بر گردشگری بیش از پیش افزایش یافته است. پژوهشی نشان داد که افزایش شکاف اقتصادی، تحریم‌های بین‌المللی، نقش بلاگرهای شبکه‌های اجتماعی، افزایش استفاده از تلفن‌های همراه هوشمند، تخریب محیط‌زیست و رشد کنفرانس‌ها و سمینارها، از مهم‌ترین روندهای اثرگذار بر توسعه گردشگری پساکرونا هستند و بر ضرورت طراحی راهکارهای راهبردی و پایدار برای این صنعت تأکید دارند (رحیمی و همکاران، ۱۴۰۳). این مطالعات نشان می‌دهند که بهره‌گیری از رویکرد آینده‌نگاری راهبردی با تأکید بر توسعه پایدار و میان‌رشته‌ای می‌تواند چارچوبی علمی برای شناسایی پیشران‌ها، تحلیل روندها و طراحی سناریوهای مناسب فراهم آورد و مسیرهای توسعه پایدار گردشگری در ایران را به‌صورت واقع‌گرایانه و عملیاتی ترسیم کند. همچنین پژوهش اخوی (۱۴۰۴) نیز بر اتخاذ رویکردی بین‌رشته‌ای در تبیین و تحلیل تعامل میان عوامل و متغیرهای مؤثر بر یک موضوع تأکید دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی، آینده‌نگارانه و میان‌رشته‌ای است که با هدف تحلیل نظام‌مند روندها، پیشران‌ها و سناریوهای راهبردی صنعت گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار طراحی شده است. این رویکرد کیفی امکان بررسی الگوها، روابط و پیچیدگی‌های مفهومی در داده‌ها را فراهم می‌کند و به پژوهشگر اجازه می‌دهد چارچوبی بومی و واقع‌گرایانه برای آینده صنعت گردشگری ارائه دهد. برای تحلیل داده‌ها از نظریه داده‌بنیاد استفاده شد که از طریق مراحل کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی، به استخراج مفاهیم اصلی، روابط میان آن‌ها و شکل‌گیری چارچوب مفهومی جامع منجر می‌شود. جامعه پژوهش شامل متخصصان، پژوهشگران و کارشناسان حوزه گردشگری، توسعه پایدار، مدیریت و فناوری است و نمونه‌گیری به صورت هدفمند و نظری انجام شد. در این پژوهش، ۲۰ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با افراد منتخب انجام شد تا داده‌ها از غنای لازم برخوردار باشند و اشیاء داده‌ای حاصل شود. همچنین، مطالعه اسناد و گزارش‌های مرتبط مانند گزارش‌های سازمان جهانی گردشگری و اسناد داخلی، به تکمیل داده‌ها و افزایش اعتبار پژوهش کمک کرد. تحلیل داده‌ها در سه مرحله انجام شد: ابتدا با کدگذاری باز داده‌های خام به واحدهای معنایی کوچک تقسیم و کدگذاری اولیه انجام شد، سپس در کدگذاری محوری روابط میان کدها شناسایی و گروه‌بندی شده و مفاهیم اصلی و زیرمجموعه‌های آن شکل گرفت، و در نهایت با کدگذاری انتخابی محورهای اصلی پژوهش مشخص و چارچوب مفهومی نهایی طراحی شد. برای ارزیابی پایایی کدگذاری‌ها، ضریب توافق بین پژوهشگران با استفاده از ضریب کاپا محاسبه شد و میزان توافق ۷۴ درصد به دست آمد که نشان‌دهنده سطح قابل قبول توافق بین تحلیل‌گران است. برای اطمینان از روایی و پایایی داده‌ها و یافته‌ها از چند روش استفاده شد. نخست، از تثبیت یافته‌ها با بررسی مکرر داده‌ها بهره گرفته شد، به‌طوری که داده‌های مصاحبه با اسناد و گزارش‌های معتبر مقایسه و هم‌سنجی شدند. دوم، از بازبینی همکارانه استفاده شد تا تحلیل‌ها توسط پژوهشگران دیگر بازبینی شوند و سوگیری شخصی کاهش یابد. سوم، با بازخورد شرکت‌کنندگان، خلاصه تحلیل‌ها و کدها به افراد مورد مصاحبه ارائه شد تا صحت و دقت برداشت‌ها تأیید گردد. همچنین، شفافیت در مستندسازی فرایند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و نگهداری سوابق مصاحبه‌ها، به تقویت قابلیت اعتماد و تکرارپذیری پژوهش کمک کرد.

در نهایت، خروجی این پژوهش شامل شناسایی روندها و پیشران‌های کلیدی آینده صنعت گردشگری، استخراج الگوهای مفهومی و سناریوهای راهبردی با رویکرد میان‌رشته‌ای و ارائه یک چارچوب مفهومی و راهبردی برای تصمیم‌گیری پایدار خواهد بود که می‌تواند به برنامه‌ریزان و پژوهشگران در طراحی سیاست‌های هوشمند و تاب‌آور در حوزه گردشگری کمک کند.

یافته‌ها

این یافته‌ها حاصل تحلیل عمیق ۲۰ مصاحبه تخصصی است و تلاش شده تا از کلیشه‌های رایج عبور کرده و راهکارهایی نوآورانه، میان‌رشته‌ای و ساختارشکن برای آینده صنعت گردشگری ارائه دهد.

در این مرحله، مفاهیم اولیه (کدهای باز) از دل مصاحبه‌ها استخراج و بر اساس تشابه معنایی در قالب زیرمقوله‌ها و سپس مقولات اصلی (کدهای محوری) دسته‌بندی شدند.

در فرآیند آینده‌پژوهی، شناسایی پیشران‌ها و عوامل کلیدی که مسیر آینده صنعت گردشگری را تعیین می‌کنند ضروری است. این عوامل معمولاً شامل فناوری، اقتصاد، محیط‌زیست، فرهنگ، تجربه گردشگر و سیاستگذاری هستند. نکته مهم این است که بسیاری از این عوامل عدم قطعیت بالایی دارند؛ یعنی مسیر دقیق آن‌ها قابل پیش‌بینی نیست و می‌تواند تحت تأثیر بحران‌ها، تغییرات اقلیمی، نوسانات اقتصادی، تحولات اجتماعی یا تغییر رفتار گردشگر قرار گیرند. بررسی این عوامل با تمرکز بر سطح تأثیر و میزان عدم قطعیت به تصمیم‌گیران امکان می‌دهد تا سناریوهای متنوعی طراحی کرده و برای آینده‌های محتمل آماده شوند. عوامل دارای عدم قطعیت بالا معمولاً نقاط کلیدی برای طراحی سناریو هستند و استراتژی‌های تاب‌آور و منعطف بر اساس آن‌ها شکل می‌گیرد.

جدول ۱. عوامل کلیدی صنعت گردشگری با سطح عدم قطعیت برای آینده‌پژوهی

سطح عدم قطعیت	توضیح کوتاه	کد باز (عامل کلیدی)
متوسط تا بالا	تجربه شخصی‌سازی شده سفر با فناوری	سفر هوشمند
بالا	پیش‌بینی تصمیمات و الگوهای سفر	تحلیل رفتار گردشگر
متوسط	شبیه‌سازی و تجربه تعاملی مقصد	واقعیت ترکیبی
متوسط	کنترل و بهینه‌سازی زیرساخت‌ها با سامانه هوشمند	مدیریت مقصد هوشمند
متوسط	اتصال تجهیزات و زیرساخت‌ها برای بهبود خدمات	اینترنت اشیا گردشگری
بالا	فعالیت‌های سبز با اثر مثبت محیطی	گردشگری احیاکننده
متوسط	استفاده بهینه از آب و انرژی	بهره‌وری منابع طبیعی
بالا	طراحی گردشگری با حداقل اثرات منفی	اثرات زیست‌محیطی
متوسط	توسعه زیرساخت‌ها با دیدگاه بلندمدت	سرمایه‌گذاری پایدار
بالا	انعطاف در برابر بحران‌ها و نوسانات اقتصادی	تاب‌آوری اقتصادی گردشگری
بالا	ارتباط گردشگر با جامعه میزبان	تجربه فرهنگی تعاملی
متوسط	نگهداری و احیای آثار تاریخی و فرهنگی	حفاظت و بازآفرینی میراث
بالا	طراحی مسیرهای آینده با سناریوهای متنوع	سناریونویسی راهبردی
متوسط	استفاده از داده‌ها و تحلیل‌ها برای سیاستگذاری	تصمیم‌گیری داده‌محور
متوسط	ارتقای مهارت‌ها و قابلیت‌های کارکنان	آموزش و توانمندسازی نیروی انسانی
متوسط	اپلیکیشن‌ها و ابزارهای اطلاع‌رسانی	راهنمای دیجیتال گردشگر
بالا	خدمات منطبق با نیاز گردشگر	تجربه سفر شخصی‌سازی شده
بالا	همکاری دولت، بخش خصوصی و جامعه محلی	تعامل چندجانبه با ذی‌نفعان
بالا	سازگاری سیاست‌ها با تغییرات محیطی و اقتصادی	حکمرانی انعطاف‌پذیر
بالا	پیش‌بینی و مقابله با بحران‌ها	مدیریت ریسک و بحران
متوسط	ایجاد ارتباط میان مقاصد و خدمات	شبکه‌سازی گردشگری
بالا	طراحی محصولات و خدمات جدید و خلاقانه	نوآوری در خدمات گردشگری
متوسط	ارزیابی مستمر کیفیت و رضایت گردشگر	سنجش و پایش عملکرد
متوسط	جذب و حفظ گردشگر با فناوری و داده	بازاریابی هوشمند
متوسط	بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در تجارت گردشگری	اقتصاد دیجیتال گردشگری

جدول (۱) شامل ۲۵ کد باز کلیدی صنعت گردشگری است که هر کد بیانگر عاملی اثرگذار بر آینده این صنعت می‌باشد. ستون «سطح عدم قطعیت» نشان می‌دهد هر عامل تا چه حد قابل پیش‌بینی نیست و تحت تأثیر تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فناورانه و محیط‌زیستی قرار می‌گیرد؛ عواملی با عدم قطعیت بالا، مانند رفتار گردشگر یا تاب‌آوری اقتصادی، نقاط بحرانی آینده محسوب می‌شوند و برای طراحی سناریوهای منعطف و واقع‌گرایانه حیاتی هستند، در حالی که عوامل با عدم قطعیت متوسط، مانند آموزش نیروی انسانی یا بهره‌وری منابع، کم‌ریسک‌تر بوده و بیشتر برای بهبود زیرساخت‌ها و سیاست‌گذاری کاربرد دارند. شناخت و تحلیل این عدم قطعیت‌ها، امکان شناسایی مسیرهای راهبردی، تدوین سناریوهای متنوع و اتخاذ تصمیمات تاب‌آور و پایدار در صنعت گردشگری را فراهم می‌کند.

جدول (۲) محورهای اصلی صنعت گردشگری برای آینده‌پژوهی را نشان می‌دهد که از تحلیل ۲۵ کد باز استخراج شده‌اند. هر محور، یک حوزه کلیدی اثرگذار بر آینده صنعت را مشخص می‌کند و نمونه کدهای باز مرتبط، مفاهیم عملی و قابل اجرا را برای تحلیل، سناریونویسی و طراحی راهبردهای تاب‌آور و پایدار ارائه می‌دهند. این ساختار کمک می‌کند تا تصمیم‌گیران و پژوهشگران، ارتباط میان فناوری، پایداری، اقتصاد، فرهنگ و مدیریت را به‌طور واضح درک کرده و مسیرهای راهبردی متنوع و منعطف برای آینده گردشگری طراحی کنند.

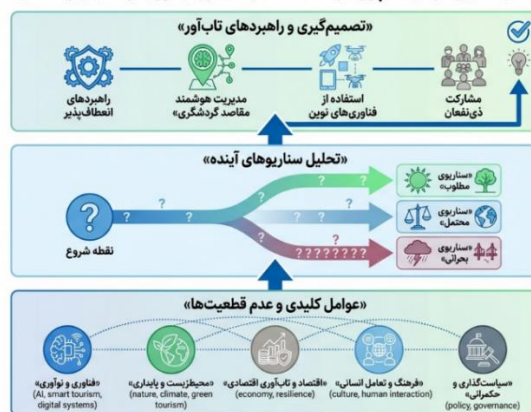
جدول ۲. کدهای محوری صنعت گردشگری برای آینده‌پژوهی

کد محوری	نمونه کدهای باز مرتبط
فناوری و تجربه نوآورانه	سفر هوشمند، تجربه سفر شخصی‌سازی‌شده، واقعیت ترکیبی، راهنمای دیجیتال گردشگر، اینترنت اشیا گردشگری
پایداری و محیط‌زیست	گردشگری احیاکننده، بهره‌وری منابع طبیعی، کاهش اثرات زیست‌محیطی، حفاظت و بازآفرینی میراث
اقتصاد و زیرساخت پایدار	سرمایه‌گذاری پایدار، تاب‌آوری اقتصادی گردشگری، شبکه‌سازی گردشگری، اقتصاد دیجیتال گردشگری
فرهنگ و تعامل انسانی	تجربه فرهنگی تعاملی، آموزش و توانمندسازی نیروی انسانی
مدیریت و تصمیم‌گیری راهبردی	سناریونویسی راهبردی، تصمیم‌گیری داده‌محور، مدیریت ریسک و بحران، نوآوری در خدمات گردشگری، بازاریابی هوشمند، سنجش و پایش عملکرد

سه کد انتخابی برای آینده‌پژوهی صنعت گردشگری به صورت خلاصه و متمرکز شامل فناوری و نوآوری، پایداری و تاب‌آوری، و فرهنگ و مدیریت هستند. محور «فناوری و نوآوری» بر کاربرد ابزارها و فناوری‌های نوین، تجربه شخصی‌سازی‌شده گردشگر و هوشمندسازی مقاصد تمرکز دارد؛ «پایداری و تاب‌آوری» بر حفظ محیط‌زیست، بهره‌وری منابع، سرمایه‌گذاری پایدار و انعطاف اقتصادی در برابر بحران‌ها تأکید می‌کند؛ و «فرهنگ و مدیریت» شامل تعامل فرهنگی، توانمندسازی نیروی انسانی، حکمرانی راهبردی و تصمیم‌گیری داده‌محور است. این سه کد انتخابی، به‌عنوان ستون‌های اصلی تحلیل، امکان طراحی سناریوهای آینده، شناسایی پیشران‌های کلیدی و تدوین استراتژی‌های تاب‌آور و پایدار در صنعت گردشگری را فراهم می‌کنند.

شکل ۱. مدل مفهومی آینده‌پژوهی صنعت گردشگری با رویکرد میان‌رشته‌ای

«مدل مفهومی آینده‌پژوهی صنعت گردشگری با رویکرد میان‌رشته‌ای»

نتیجه گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهند که آینده صنعت گردشگری تحت تأثیر سه محور کلیدی قرار دارد: فناوری و نوآوری، پایداری و تاب‌آوری، و فرهنگ و مدیریت. محور فناوری و نوآوری بر تحول تجربه گردشگر و بهینه‌سازی مدیریت مقاصد تمرکز دارد و با مطالعات لویز-نارانتجو و همکاران (۲۰۲۵) و چاتورودی و همکاران (۲۰۲۴) همسو است که نشان می‌دهند فناوری‌های نوین، از هوش مصنوعی تا واقعیت ترکیبی، به بازتعریف تجربه سفر و مدل‌های کسب‌وکار گردشگری منجر شده‌اند. محور پایداری و تاب‌آوری نیز بر تعامل اقتصاد، محیط‌زیست و منابع طبیعی تأکید دارد و یافته‌های ما با مطالعات اگروال و همکاران (۲۰۲۴) و خان و همکاران (۲۰۲۴) تطابق دارد که بر همگرایی گردشگری پایدار و فناوری برای ایجاد مقاصد سبز تأکید می‌کنند. در نهایت، محور فرهنگ و مدیریت شامل تعامل انسانی، توانمندسازی نیروی انسانی و حکمرانی راهبردی است که با پژوهش‌های نعیمی‌مجد و همکاران (۱۳۹۸) و رحیمی و همکاران (۱۴۰۳) و اخوی (۱۴۰۴) همخوانی دارد و نقش تصمیم‌گیری داده‌محور و سناریونویسی در طراحی سیاست‌های تاب‌آور و انعطاف‌پذیر را برجسته می‌سازد.

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که عوامل کلیدی صنعت گردشگری، به ویژه آن‌هایی که عدم قطعیت بالایی دارند مانند رفتار گردشگر، تاب‌آوری اقتصادی و واکنش‌های محیطی، به‌عنوان نقاط بحرانی آینده عمل می‌کنند. این نتایج با مطالعات پیشین در شهرهای یاسوج و رشت (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶؛ جوان و همکاران، ۱۴۰۰) و پژوهش‌های پساکرونا (رحیمی و همکاران، ۱۴۰۳) همسو است که اهمیت طراحی سناریوهای منعطف و استراتژی‌های تاب‌آور را تأکید کرده‌اند.

با ترکیب یافته‌های این پژوهش با ادبیات پیشین، یک مدل مفهومی آینده‌پژوهی میان‌رشته‌ای صنعت گردشگری پیشنهاد می‌شود که شامل سه لایه اصلی است: لایه عوامل کلیدی و عدم قطعیت‌ها شامل فناوری، محیط‌زیست، اقتصاد، فرهنگ و سیاست‌گذاری که مسیر آینده را تعیین می‌کنند؛ لایه تحلیل سناریو که طراحی سناریوهای متنوع بر اساس تعامل عوامل و درجه عدم قطعیت را ممکن می‌سازد؛ و لایه تصمیم‌گیری و راهبردها که تدوین استراتژی‌های تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و عملیاتی برای مدیریت مقاصد، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و ارتقای مشارکت ذی‌نفعان را فراهم می‌آورد.

این مدل نشان می‌دهد که ترکیب رویکرد آینده‌نگاری راهبردی با چارچوب میان‌رشته‌ای، امکان تحلیل پیچیدگی‌های صنعت گردشگری، شناسایی پیشران‌های کلیدی و تدوین سیاست‌های عملیاتی و پایدار را فراهم می‌آورد. تمرکز بر سه محور اصلی، فرآیند تصمیم‌گیری را ساده‌تر و راهبردها را واقع‌گرایانه‌تر می‌کند و امکان تطبیق سیاست‌ها با تغییرات محیطی و اقتصادی را افزایش می‌دهد. از این رو، برای آینده‌پژوهی مؤثر در صنعت گردشگری ایران و سایر کشورهای در حال توسعه، ترکیب فناوری‌های نوین، حفاظت محیطی، تاب‌آوری اقتصادی و تعامل انسانی به‌عنوان محورهای اصلی سیاست‌گذاری و طراحی سناریو مدنظر قرار گیرد؛ رویکردی که نه تنها مدیریت عدم قطعیت‌ها را ممکن می‌سازد، بلکه مسیر توسعه پایدار و تاب‌آور گردشگری را به شکلی علمی و عملیاتی ترسیم می‌کند.

یافته‌های پژوهش نشان داد که آینده صنعت گردشگری بیش از هر چیز تحت تأثیر سه محور «فناوری و نوآوری»، «پایداری و تاب‌آوری» و «فرهنگ و مدیریت» قرار دارد که به‌صورت هم‌زمان و درهم‌تنیده عمل می‌کنند. نقش فناوری‌های نوین به‌ویژه هوش مصنوعی و ابزارهای هوشمند، در بازتعریف تجربه گردشگر و افزایش کارایی مدیریت مقاصد بسیار تعیین‌کننده است. از سوی دیگر، فشارهای زیست‌محیطی و اقتصادی، ضرورت حرکت به سوی گردشگری پایدار و احیاکننده را برجسته می‌سازد. نتایج نشان داد که عواملی با عدم قطعیت بالا مانند رفتار گردشگر و تاب‌آوری اقتصادی، نقاط بحرانی آینده این صنعت محسوب می‌شوند. بر این اساس، سناریونویسی راهبردی به‌عنوان ابزاری کلیدی برای مواجهه با آینده‌های محتمل معرفی می‌شود. ترکیب آینده‌نگاری راهبردی با رویکرد میان‌رشته‌ای، امکان درک پیچیدگی‌های صنعت گردشگری را فراهم می‌کند. در نهایت، این چارچوب می‌تواند مبنایی عملی برای تدوین سیاست‌های انعطاف‌پذیر، تاب‌آور و پایدار در مدیریت گردشگری باشد. برای پژوهش‌های آتی می‌توان پیشنهاد کرد که چارچوب مفهومی ارائه‌شده در این مطالعه به‌صورت کمی و در مقیاس‌های منطقه‌ای و ملی مورد آزمون قرار گیرد تا روابط میان فناوری، پایداری و حکمرانی راهبردی با دقت بیشتری سنجیده شود. همچنین انجام مطالعات سناریومحور در شهرها

و مقاصد مختلف کشور، با توجه به پیشران‌ها و عدم قطعیت‌های شناسایی شده، می‌تواند به درک بهتر مسیرهای محتمل آینده گردشگری کمک کند. بررسی نقش عملی هوش مصنوعی و فناوری‌های هوشمند در افزایش تاب‌آوری صنعت گردشگری در برابر بحران‌هایی مانند رکود اقتصادی، بلایای طبیعی یا همه‌گیری‌ها نیز از دیگر زمینه‌های مهم پژوهشی است. از سوی دیگر، مطالعات تطبیقی میان ایران و کشورهای موفق در حوزه گردشگری پایدار می‌تواند الگوهای کارآمد سیاست‌گذاری را آشکار سازد. در نهایت، به‌کارگیری رویکردهای مشارکتی و توجه به دیدگاه ذی‌نفعان محلی و گردشگران در طراحی سناریوها، می‌تواند به تولید راهبردهایی واقع‌گرایانه‌تر و اثربخش‌تر برای آینده این صنعت منجر شود.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

مشارکت نویسندگان در این مقاله به شکل زیر است:
نویسنده به تنهایی مسئول مفهوم‌پردازی، نگارش و بازبینی مقاله است.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت‌کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

منابع

اخوی، امیرعلی . (۱۴۰۴). تأثیر مدیریت بهینه منابع آبی بر توسعه گردشگری مطالعه موردی جزیره کیش. *جغرافیا و برنامه ریزی منطقه‌ای*. ۱۵(۶۱)، ۱۱۷-۱۰۳.

ابطحی نصیری، سیده نیره، ملکی، م.، بیات، ب. و قبادی لموکی تحفه. (2023). *آینده پژوهی هوش کسب و کار در صنعت گردشگری*.
 جوان، ف.؛ شماری، س. و سیفی زاده، م. (۱۴۰۰). واکاوی پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کلانشهر رشت مبتنی بر رویکرد آینده پژوهی. *پژوهش های برنامه و توسعه*، ۲(۶)، ۱۶۱-۱۸۶.

<https://sid.ir/paper/۹۸۵۵۵۸/fa>

محمودی، ن.؛ معصومی، م. ت. و صمدزاده، ر. (۱۴۰۳). *آینده پژوهی توسعه صنعت گردشگری با استفاده از تکنیک ماتریس اثرات متقاطع (مطالعه موردی: شهر مشکین شهر). جغرافیا و روابط انسانی*. e217582

-نعیمی مجد، م. و نعیمی مجد، آ. (۱۳۹۸). *آینده پژوهی گردشگری پایدار، رهیافتی نو در اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: کارشناسان صنعت گردشگری و هتلداری). آینده پژوهی مدیریت (پژوهش های مدیریت)*. ۳۰(۱۱۶)، ۲۰۰-۲۱۲.

<https://sid.ir/paper/۵۱۷۱۲۹/fa>

رحیمی، ع.؛ رضایی، م. ر. و پاشاپور، ح. ا. (۱۴۰۳). *آینده پژوهی روندهای تاثیرگذار بر توسعه گردشگری ایران در دوران پسا کرونا. پژوهش های جغرافیایی انسانی*. ۵۶(۱)، ۴۷-۶۲.

<https://doi.org/10.22059/jhgr.2022.335020.1008421>

تقوایی، م. و حسینی خواه، ح. (۱۳۹۶). *برنامه ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر یاسوج). برنامه ریزی و توسعه گردشگری*. ۶(۲۳)، ۸-۳۰.

<https://doi.org/10.22080/jtpd.2018.1762>

References

- Abtahi Nasiri, S. N., Maleki, M., Bayat, B., & Ghobadi Lamuki, T. (2023). Ayandeh-pajuhi-ye hush-e kargozar dar san'at-e gardeshgari [Future studies of business intelligence in the tourism industry]. *Journal of Tourism and Development*.
- Agarwal, R., Mehrotra, A., Mishra, A., Rana, N. P., Nunkoo, R., & Cho, M. (2024). Four decades of sustainable tourism research: Trends and future research directions. *International Journal of Tourism Research*, 26(3), e2643.
- Akhavi, A. (2025). Tasir-e modiriyat-e behin-e manabe'-e abi bar tose'-e gardeshgari: Motale'eh-ye moredi-ye Jazireh-ye Kish [The impact of optimal water resource management on tourism development: A case study of Kish Island]. *Joghrafia va Barnamehrizi-ye Mantaqeh-i [Geography and Regional Planning]*, 15(61), 103–117.
- Al-Jassim, R. S., Al-Mansoori, S., El-Hajjar, S., Al-Maqbali, H. A., & Al-Shanfari, L. (2023). Forecasting tourism demand using hybrid genetic algorithms and machine learning. *Sustainability*, 15(3), 2147.
- Camacaro Sierra, L., Rodríguez Silva, M., Caldera de Ugarte, N., & Cestary Colmenares, J. (2014). Visión prospectiva del desarrollo turístico urbano de Maracaibo según el método Delphi [Prospective vision of urban tourism development in Maracaibo according to the Delphi method]. *Cuadernos de Turismo*, 46, 423–457.
- Chaturvedi, R., Verma, S., Ali, F., & Kumar, S. (2024). Reshaping tourist experience with AI-enabled technologies: Review and research agenda. *International Journal of Human–Computer Interaction*, 40(18), 5517–5533.
- Erdős, F., Thinakaran, R., Firuza, B., & Koloszár, L. (2025). The rise of artificial intelligence in tourism: A systematic literature review. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 60, 1254–1265.
- Gai, A. M., Harahap, K., Herawati, S., Maulidina, & Ningsih, C. (2026). Exploring the evolution of sustainable tourism: Insights from a systematic literature review. In *Studies in Systems, Decision and Control* (Vol. 238, pp. 253–262). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-85398-2_23
- Gilbert, L. S., Jackson, K., & Di Gregorio, S. (2014). Tools for analyzing qualitative data: The history and relevance of qualitative data analysis software. In J. M. Spector et al. (Eds.), *Handbook of Research on Educational Communications and Technology* (4th ed., pp. 221–236). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3185-5_18
- González-Argote, D. (2025). Intelligent systems as infrastructure for modern tourism development. *Tourism Review*.
- Javan, F., Shamami, S., & Seifzadeh, M. (2021). Vakavi-ye pishranhaye mo'asser bar tose'-e gardeshgari-ye kalanshahr-e Rasht mobtani bar rahyafte ayandeh-pajuhi [Analysis of effective drivers on tourism development in Rasht metropolis based on futures studies approach]. *Pajuheshhaye Barnameh va Tose'e [Program and Development Research]*, 2(6), 161–186. <https://sid.ir/paper/985558/fa>
- Khan, A., Bibi, S., Ardito, L., Lyu, J., Hayat, H., & Arif, A. M. (2024). Artificial intelligence and regenerative tourism: Towards green destinations. *Journal of Sustainable Tourism*.
- López-Naranjo, A. L., Puente-Riofrio, M. I., Carrasco-Salazar, V. A., Erazo-Rodríguez, J. D., & Buñay-Guisñan, P. A. (2025). Artificial intelligence in the tourism business: A systematic review. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 8, 1599391.
- Mahmoudi, N., Masoumi, M. T., & Samadzadeh, R. (2024). Ayandeh-pajuhi-ye tose'-e san'at-e gardeshgari ba estefadeh az teknik-e matrix-e asarat-e motagate' (motale'eh-ye moredi: shahr-e Meshkinshahr) [Future study of tourism industry development using cross-impact matrix technique (case study: Meshkinshahr city)]. *Joghrafia va Ravabet-e Ensani [Geography and Human Relations]*, e217582.

- Mellado, B. H., Brandão, C., Pilger, T. L., & dos Reis, F. J. C. (2020). Using RQDA in qualitative data analysis: A tool for researching chronic pelvic pain using thematic analysis. *New Trends in Qualitative Research*, 1, 153–170.
- Naimi Majd, M., & Naimi Majd, A. (2019). Ayandeh-pajuhi-ye gardeshgari-ye paydar, rahyafte-i nov dar eqtesad-e moqavemati (motale'eh-ye moredi: karshenasan-e san'at-e gardeshgari va hoteldari) [Future study of sustainable tourism, a new approach in resistance economy (case study: tourism and hotel industry experts)]. *Ayandeh-pajuhi-ye Modiriyat (Pajuheshhaye Modiriyat) [Management Futures Studies (Management Research)]*, 30(116), 200–212. <https://sid.ir/paper/517129/fa>
- Niedbalski, J., & Ślęzak, I. (2017). Computer assisted qualitative data analysis software: Using NVivo and ATLAS.ti in grounded theory projects. In *Studies in Systems, Decision and Control* (Vol. 71, pp. 85–94). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-43271-7_8
- Rahimi, A., Rezaei, M. R., & Pashapour, H. A. (2024). Ayandeh-pajuhi-ye roudhaye tasirgozar bar tose'-e gardeshgari-ye Iran dar doran-e pas az corona [Future study of trends affecting Iran's tourism development in the post-corona era]. *Pajuheshhaye Joghrafia-ye Ensani [Human Geography Research]*, 56(1), 47–62. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2022.335020.1008421>
- Reis, L. P., Costa, A. P., & de Souza, F. N. (2016). A survey on computer assisted qualitative data analysis software. In Proceedings of the 10th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI). *IEEE*. <https://doi.org/10.1109/CISTI.2016.7521502>
- Sarigiannidis, C., Halkiopoulos, C., & Boutsinas, B. (2024). An environmental management accounting system for sustainable tourism based on business intelligence. In *Springer Proceedings in Business and Economics* (pp. 543–556). https://doi.org/10.1007/978-3-031-54338-8_31
- Sharma, S., & Pandey, N. (2025). AI-powered cloud-based predictive models for managing intelligent travel destinations and enhancing sustainability. *Journal of Tourism Futures*.
- Taghvaei, M., & Hosseinikhah, H. (2017). Barnamehrizi-ye tose'-e san'at-e gardeshgari mobtani bar ravesh-e ayandeh-pajuhi va senarionevisi (motale'eh-ye moredi: shahr-e Yasuj) [Development planning of tourism industry based on futures studies and scenario writing (case study: Yasuj city)]. *Barnamehrizi va Tose'-e Gardeshgari [Tourism Planning and Development]*, 6(23), 8–30. <https://doi.org/10.22080/jtpd.2018.1762>
- Zhang, K., Chen, Y., & Li, C. (2019). Discovering tourists' behaviors and perceptions in a tourism destination by analyzing photos' visual content with a computer deep learning model: The case of Beijing. *Tourism Management*, 75, 595–608. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2019.07.002>